

Er fagboken død?

Michael 2026; 23: 7-10

doi: 10.5617/michael.13072

Lesing av bøker er ikke lenger en selvfølge. For mange studenter framstår papirboken som tung, treg og lite treffsikker i en studiehverdag preget av stort pensum og eksamensstyrt lesing. I stedet søker de kunnskap digitalt, i korte formater som gir raske svar på avgrensede spørsmål. Den tradisjonelle fagboken kan oppleves som en omstendelig omvei.

For 15 år siden spurte en av oss på lederplass i *Tidsskrift for Den norske legeforening*: Trenger vi egentlig bøker lenger? (1). Allerede den gang var det meste av relevant informasjon tilgjengelig digitalt. Papirbøker kunne oppleves som upraktiske, kostbare, gammeldagse og raskt utdaterte, og dermed lite tilpasset en læringshverdag som ble stadig mer preget av digitale flater. Denne trenden har ikke stoppet. Faglitteraturen står fortsatt under press.

Tallene taler sitt tydelige språk. Ifølge Forleggerforeningen ble det i 2024 solgt 100 000 færre fag- og lærebøker i høyere utdanning enn året før (2). Også i allmennmarkedet er nedgangen tydelig. I 2024 ble det utgitt 280 færre unike sakprosaititler enn i 2015, et fall på 37 %. I samme periode er forlagenes inntekter fra sakprosa redusert med 22 %, og de store norske forlagene har bygd ned sine sakprosaredaksjoner (3).

Nedgangen kan ikke forklares med at norske lærebøker erstattes av engelskspråklige. Færre fagbøker innebærer redusert tilgang til grundig, kvalitetssikret og sammenhengende kunnskap. Over tid kan denne utviklingen også svekke norsk som fullverdig fagspråk, slik det er forankret i språkloven (4).

Ytringsfrihetskommisjonen slo i 2022 fast at: «Sakprosaen har en særlig oppgave i å bidra til en opplyst og undersøkende offentlig samtale» (5). Forleggerforeningen peker i samme retning når de framhever lesing som en forutsetning for demokrati og myndiggjøring. Når fagboken taper terreng,

er det ikke bare et markedspproblem, men også et samfunnsproblem. Når færre bøker skrives, redigeres og gis ut, snevres også den offentlige samtalen inn.

Motgangen for fagbøker må forstås som del av en større kulturell og teknologisk omveltning. Studenter i dag leser ikke færre bøker fordi de er mindre interessert i kunnskap, men fordi de lærer på andre måter. Podkaster, digitale forelesninger, korte videoer og kunstig intelligens fungerer i økende grad som den nye pensumlitteraturen. For mange studenter framstår fagboken på papir som dårlig tilpasset virkeligheten. Eksamen belønner effektivitet. Når eksamen definerer hva som leses, taper den sammenhengende teksten mot digitale snarveier.

I lys av denne omstillingen blir kildekritikk helt avgjørende og er en ferdighet alle lesere må tilegne seg. Å lære å vurdere kilder, hvem som står bak, hva som er dokumentert og hva som er tolkninger, er ikke et tillegg til fagkunnskapen, men en forutsetning for kunnskap når læring foregår på digitale flater.

Nye lesevaner

Utviklingen speiles også i befolkningens endrede lesevaner generelt. I 2009 oppga bare 3 % at de ikke leste bøker. I dag er tallet 19 %, ifølge Bokhandlerforeningens leserundersøkelser (6). Endringen er markant og et tydelig signal om at lesing blant folk flest ikke lenger kan tas for gitt.

De endrede forholdene reiser grunnleggende spørsmål. Hvilke sosiale forskjeller forsterkes når tilgang til kunnskap i økende grad avhenger av digitale ferdigheter, innsikt i hvordan og hva man skal søke etter, og økonomi til å kjøpe lærebøker som stimulerer til langsom lesing, sammenhengende tenkning og kritisk refleksjon? Og hvilken rolle vil kunstig intelligens spille – som støtte, snarvei eller erstatning?

I den algoritimestyrte digitale hverdagen fortjener skjønnlitteraturen en plass i utdanningene. Slik lesing gir erfaringer som ikke lar seg redusere til læringsmål eller eksamenskrav. Leo Tolstojs novelle *Ivan Iljitsj' død* – eller som den heter i den nyeste norske oversettelsen: *Då Ivan Iljitsj døydde* – er et klassisk eksempel (7). Fortellingen skildrer sykdom, ensomhet og menneskets frykt for døden. I denne korte teksten gir Tolstoj leseren en dypere forståelse for pasienterfaringer enn mange digitale fagtekster. For studenter som leser selektivt og eksamensrettet, kan skjønnlitterær lesing bidra til empati, refleksjon og styrket etisk dømmekraft (8).

Men bildet må nyanseres. Bokmarkedet viser også tegn til motstandskraft. I 2025 ble det solgt 7,9 millioner bøker fordelt på 50 700 titler i Norge, det høyeste nivået siden 2021 (9). Norsk sakprosa for voksne hadde

en vekst på nesten 20 %, og skjønnlitteraturen holder seg relativt stabil. Over 80 % av boksalgene kom fra andre titler enn topp 100, et tegn på at bredden fortsatt betyr noe.

Utfordringen er derfor ikke først og fremst om bøker skal finnes, men hvordan de utformes og formidles. Mange fagbøker skrives fortsatt som om leseren har ubegrenset tid og forkunnskaper. Det treffer ikke alltid 19-åringene som i dag skal lære medisin, historie eller fysioterapi. Skal fagboken overleve som læringsverktøy, må den i større grad møte studentene der de er, med tydelig struktur, relevans for praksis og koblinger til digitale ressurser.

Den nye læreboken i revmatologi er et eksempel på en slik tilnærming. Fagverket er publisert i samspill med bilder, filmer, podkast, ordliste og kviss (10, 11). Hele fagmiljøet ble involvert i arbeidet, med et uttalt mål om å beskrive faget slik det faktisk praktiseres i Norge.

Bokanmeldelsenes plass

I *Michael* har vi alltid ment at bøker fortjener omtale. Bokanmeldelser har hatt sin plass i tidsskriftet siden oppstarten i 2004, og fra 2021 ønsket vi å gi dem et tydeligere og større rom (12). Begrunnelsen er enkel: De fleste bøker som gis ut i Norge i dag, blir aldri anmeldt. Det gjelder også lærebøker. Som en lærebokforfatter treffende spurte på kronikkplass i *Aftenposten*: «Hvorfor er det ingen som anmelder dem?» (13).

Nedgangen i anmeldelser er godt dokumentert. Fra 2019 til 2024 ble antallet i norske redaktørstyrte dags- og ukemedier nær halvert, ifølge en ny rapport (6). En tilsvarende utvikling har skjedd i fagtidsskrifter. For rundt 15 år siden publiserte *Tidsskrift for Den norske legeforening* over 300 bokanmeldelser årlig (1). I 2025 var tallet seks (14). Etter at *Tidsskriftet* i praksis har avvirket anmelderiet, er *Michael* nå nærmest alene om å anmelde norskspråklige helsefaglige bøker.

Michael mener at bokanmeldelser er viktige. De veileder leserne, stimulerer til refleksjon og bidrar til at bøker faktisk blir brukt. Samtidig gir de forfatterne tilbakemelding og holder den faglige samtalen levende. Trolig påvirkes også forlagene når de skal beslutte hvilke fagbøker som skal produseres, og hvordan de skal treffe målgruppen.

I dette nummeret presenterer vi hele 15 bokanmeldelser – en bred samling av faglitteratur og skjønnlitteratur. Her finner vi fire svært ulike pasientfortellinger, to bøker der leger beskriver livet som lege, fem populærvitenskapelige bøker om privatlivets historie, endometriose, hjernen, rusmidler, flått og borreliose, to bøker om samfunnskritikk og to lærebøker om samfunnspsykologi og om atferd og helse.

Michael publiserer ikke bokanmeldelser bare for å informere om bøker som er verdt å lese. Vi gjør det som en tydelig markering i en tid der «pessimisme på litteraturens vegne virker å være i støtet» (15).

Så mens noen spår fagbokens død, sier vi: Fagboken lever, den leses, utfordres og finner sin plass på digitale flater.

Litteratur

1. Hem E. Trenger vi egentlig bøker lenger? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2010; 130: 1323.
2. Westvik FA. Studentar droppar å kjøpe pensumbøker. *NRK* 29.9.2025.
3. Larsen DEU. Sakprosaforleggeri i fritt fall. *Klassekampen* 9.1.2026, s. 26–27.
4. *Lov om språk (språklova).*
5. *En åpen og opplyst offentlig samtale. Ytringsfrihetskommisjonens utredning.* NOU 2022: 9, s. 299.
6. Kifle M. Kritikken er halvert på seks år. *Klassekampen* 22.11.2025, s. 50–52.
7. Tolstoj LN. *Då Ivan Iljitsj døydde.* Frå russisk ved Geir Pollen. Leikanger: Skald, 2023.
8. Hem E. Høytlesning og hektiske hverdager. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2026; 146. doi: 10.4045/tidsskr.25.0743
9. 7,9 millioner bøker solgt i 2025. *Klassekampen* 15.1.2026, s. 24.
10. Vikse J, Haavardsholm EA, Molberg Ø, red. *Revmatologi.* Oslo: Universitetsforlaget, 2024.
11. *Revmatologi.* <https://revmabok.no> (24.1.2026).
12. Hem E. Anmelderi. *Michael* 2021; 18: 91.
13. Christiansen A. Har du sett anmeldelsen av den nye matteboken? *Aftenposten* 3.11.2020, s. 28–29.
14. *Anmeldelser.* *Tidsskrift for Den norske legeforening.*
15. Bull L. Fire fine debutanter. *Dagens Næringsliv* 6.12.2025: 64–65.

Erlend Hem
erlend.hem@lefo.no

Erlend Hem er instituttsjef i Legeforskningsinstituttet, professor ved Universitetet i Oslo og redaktør i Michael.

Nina Husom
nina.husom@outlook.com

Nina Husom er fysioterapeut og journalist og redaktør i Michael.